

Un passeig per Sinera

Itinerari SALVADOR ESPRIU

Salvador Espriu

cdese
centre de documentació estudi i difusió d'espriu

Vista d'Arenys des del mar, el 1949

AHFF

Pòrtic

Malgrat no haver nascut a Arenys de Mar, Salvador Espriu s'hi sentia molt lligat sentimentalment. Els seus pares i els seus avantpassats eren arenyencs. Aquí va passar les vacances de la infantesa i de la joventut, i va quedar fascinat pel paisatge i pel passat gloriós de la vila. Aquí va viure la mort de familiars molt propers i l'esclat de la guerra civil. Amb el nom de Sinera -Arenys al revés- va convertir la població en un dels seus grans mites literaris, símbol del paradís perdut, del món feliç destrossat per la mort i la lluita fratricida. Us convidem, doncs, a fer un recorregut per Arenys i a endinsar-vos en la mítica Sinera a través de la porta màgica dels indrets que la van inspirar.

***/ / Quina petita pàtria
encercla el cementiri!
Aquesta mar, Sinera,
turons de pins i vinya,
pols de rials. No estimo
res més [...] / /***

(Cementiri de Sinera)

Resum històric

” He agraït el privilegi d’haver pogut endevinar quines coses magnífiques varen ser la nostra mar i la petita història de les ciutats de la seva riba, l’única pàtria que tots hem entès.”

(Primera història d’Esther)

Nascut com a barri marítim de l’actual Arenys de Munt, Arenys de Mar s’independitza municipalment a la darrereria del s. XVI i s’acaba de fortificar amb torres de defensa contra la pirateria. Al s. XVIII, amb l’obertura del mercat d’Índies, Arenys esdevé durant gairebé cent anys un destacadíssim centre de construcció naval i un nucli molt actiu de la navegació a ultramar. El 1779 es crea el prestigiós Estudi de Pilots per formar tècnics en nàutica. També l’artesanía de les puntes de coixí rep una forta embranzida. A mitjan s. XIX, la vila té més de cinc mil habitants. La decadència de la navegació oceànica, produïda dècades després, és pal·liada, en part, per la fabricació de taps de suro i la creació de petites indústries. Al tombant del s. XX, es funden la fàbrica del licor Calisay i la Reial Escola d’Avicultura, i pren volada la indústria del gènere de punt. La construcció del port (1931-1956) afavoreix l’aparició d’una notable flota pesquera. Als anys seixanta, la vila es converteix en centre turístic internacional. Avui dia Arenys té uns 12.000 habitants i és una localitat comercial i de serveis, amb un dels primers ports de pesca de Catalunya.

ENTRADA

” Si de nou voleu passar,
Ariadna tornarà
a mostrar-vos el camí
que us permeti de sortir.
No hi ha laberint més clar.
Trobareu seients a mà
per als tristos i cansats.
Hom no hi sent miols de gats,
sinó molt nobles cançons,
trèmolos d’acordions.
Quant al preu, tan mòdic és,
que penso no cobrar res.”

(Les cançons d’Ariadna)

El punt de sortida del nostre itinerari serà l’Ajuntament. Pugem la Riera per la vorera de la dreta. En el núm. 14, hi ha la casa on visqueren els oncles materns d’Espriu: els germans **Maria Castelló i Moles**, padrina de l’escriptor i un dels personatges clau del seu mite, i **Lluís**, també incorporat al món sinerenc. A la cambra de la tia Maria, s’hi trobaven els gravats francesos que inspiraren *Primera història d’Esther*.

El carrer de la Perera

” Ens en vàrem anar xano-xano, pensant en l’enyorança de l’amic absent, cap al nostre carrer de la Perera, i vaig deixar Mossèn Josep al seu cancell, a la placeta.”

(“En la mort de Mn. Josep Palomer”)

Seguint Riera amunt és el primer carrer a mà dreta, avui dia anomenat del Bisbe Català. Es tracta d’un dels indrets més espriuans de la vila. El turó que es veu al fons és el Mal Temps, escenari dels jocs d’infantesa d’Espriu i referent cabdal de la geografia sinerenga.

Casa del poeta

(núm. 27)

” Perquè sempre hi havia un difunt o un altre en aquella ampla casa pairal de Sinera. Quan la mare de Salom va jeure també immòbil a la sala de més respecte de la gran casa, ran de l’oratori profanat, esmicolat i esventat per la fins ara última guerra civil [...]”

(“Tarot per a algun titella del teatre d’Alfaranja”)

Construïda al s. XIX per Jaume Català, bisbe de Cadis i de Barcelona, oncle-besavi de l’escriptor, fou heretada per la família Espriu que la utilitzava com a residència de vacances. Està molt lligada a moments de felicitat de l’autor, a la mort de familiars pròxims i a la destrucció. Fou saquejada durant la guerra civil. Per a Espriu esdevé “la casa dels morts del meu vell nom” o bé “la casa dels morts que només jo recordo” i també és símbol del seu esfondrament interior.

El pati del casal, situat a la part de darrere, amb cinc arbres i un safareig, fou mitificat com el jardí

dels cinc arbres, un racó de refugi del poeta, de meditació i de pau. En la ficció espriuana s’hi representa l’obra per a titelles *Primera història d’Esther*.

Can Rogés

(núm. 25)

Hi vivia el ferrer de tall Quimet Rogés, molt amic dels Espriu. El seu fill Juanito, company de jocs de l’escriptor, a qui l’autor incorpora a la seva llegenda amb el nom d’**Eleuteri**, morí de jove atrapat per una màquina a l’empresa on treballava. Espriu narra la seva mort al conte “Tòpic” i, a *Primera història d’Esther*, li encomana la tasca de bellugar els titelles, en la representació de putxinel·lis que té lloc al jardí dels cinc arbres.

Can Nineta

(núm. 23)

Residència de la família Borrell, de motiu Nineta, que tenien un dels cellers de vi més importants de la població, ple de bótes i amb una premsa. Els Espriu, els Rogés i els Borrell mantenien molt bones relacions de veïnatge. El literat eleva el vi de can Nineta a la categoria de beguda dels banquets del palau reial de Pèrsia.

A dalt, Escolàstica Castelló amb els seus fills M. Isabel, Francesc, Salvador i Josep

Al mig, interior de la casa pairal dels Espriu a Arenys A la dreta, Salvador Espriu cap al 1920

A baix, l’eixida de la casa pairal, el mític “jardí dels cinc arbres”

Can Draper

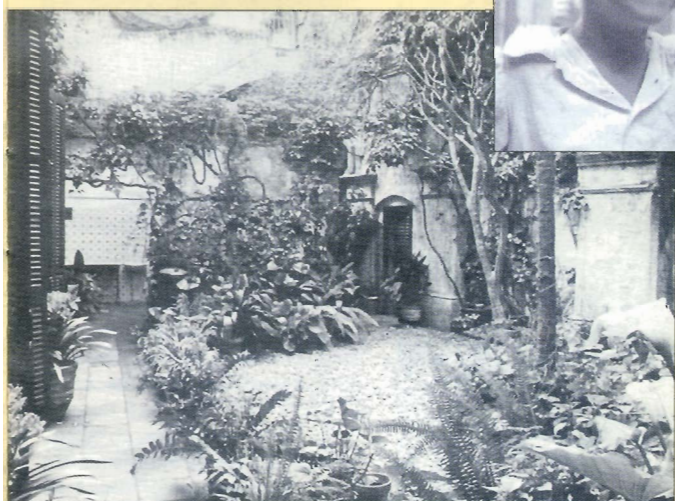
(núm. 16)

Habitatge de Mercedes i Lluïsa Draper, germanes solteres, filles d'un navegant, íntimes de la família Espriu. Eren molt criatureres. Espriu, de nen, hi anava sovint i de vegades s'hi quedava a dinar. L'evocació a *Primera història d'Esther* d'un dels plats cuinats per les germanes Draper, fricandó amb suquet de moixernons, introdueix un dels passatges més emotius de tota l'obra espriuana.

Can Palomer

(núm. 14)

Casa del popular mossèn Josep Palomer, escriptor i historiador arenyenc, assistent assidu a les tertúlies de ca l'Espriu. Els seus treballs històrics inspiraren algunes pàgines de l'autor. En la seva obra, Espriu el fa aparèixer a les tertúlies d'ultratomba que tenen lloc a la Sheol, el regne dels morts hebreu. A can Palomer Espriu va conèixer el gran prosista Joaquim Ruyra.

2 L'Escaravar i la Riera

Agafant el carrer que surt de davant de can Palomer, ens enfilem al barri d'Escaravar, un dels nuclis primitius d'Arenys, de carrers estrets i tortuosos, font d'inspiració de l'ambient de *Laia*. Espriu el cita com a punt destacat de Sinera. En el carrer del Turó, hi podrem veure la paret del darrere de la casa del poeta i, sobresortint-ne, la vegetació del jardí dels cinc arbres.

Si ens deixem dur pel carrer del Turó, tornarem a sortir a la Riera, eix urbanístic i de la vida de la població que, fins que no fou canalitzada subterràniament l'any 1997, suportava furioses avingudes -les rierades- en èpoques de pluges intenses. Espriu canta la Riera, tant en els moments alegres de festes, fires i processons, com en els tràgics, protagonitzats per les rierades.

“La rierada! Tràgic moment dels aterrits. [...] El monstre, a cada instant més pròxim, bruelava, invisible, en la foscuria. Acull miraculós d'una porta. Els primers bots ara baixaven d'ample a ample, molt alts i majestuosos, i escombraven d'obstacles aquell seu pas triomfador.”

(“La rierada”)

Seguim Riera amunt per la vorera de la dreta. En el núm. 54-56, s'hi alçava la **Sala Mercè** -l'edifici actual s'hi vol assemblar i manté els marcs de les finestres de l'antic, que fou un local de teatre i cinema, fundat per Francesc i Josepa Espriu, pare i tia de Salvador. Algunes narracions d'Espriu figura que es representen a la Sala Mercè, que esdevé d'alguna manera “el gran teatre del món”.

A dalt, rierada de l'any 1934, en la intersecció de la Riera amb el rial de sa Clavella

A dalt a la dreta, el campanar

A baix a la dreta, detall del retaule major: sant Josep i la presentació de la Verge al temple

A baix a l'esquerra, representació al teatre de la Sala Mercè, l'any 1913

La “placeta”

La plaça de l'Església, antic cementiri parroquial, estava ocupada en part per la rectoria fins a la guerra civil. És el marc on es desenrotlla la magistral narració espriuana “Tereseta-que-baixava-les-escalas”. És pels esglaons que salven el desnivell entre la plaça i la Riera que la protagonista, Teresa Vallalta, davalla en cada una de les èpoques de la seva vida.

L'església

Construïda de 1584 a 1628, és d'estil renaixentista amb volta gòtica. El campanar, convertit per Espriu en talaia des d'on el crida la mort, fa 42 m d'alçada. La torre de rajola vidriada és el comunidor, indret des d'on es pregava per allunyar les tempestes. En aquesta església se celebraren les exèquies dels pares i dels germans difunts d'Espriu i d'ell mateix. En una de les capelles laterals de la dreta, s'hi venera el **Crist del Calvari**, de gran devoció popular, que presidia antigament l'ermita del mateix nom ran de mar, i que és esmentat per Espriu en diferents passatges.

El retaule major

Construït pel vigatà Pau Costa de 1706 a 1711, és una de les joies del barroc català. Fou costejat en gran part pel poble i és dedicat a l'Assumpció de la Mare de Déu, que està envoltada de medallons amb escenes de la seva vida, de sants i d'àngels. A la fornícula de damunt la Verge, s'hi troba la imatge de sant Zenon, soldat romà màrtir, patró d'Arenys, anomenat per Espriu “el sant màrtir de plata”.

“Altar farcit d’imatges, alts relleus. Escenes ingènues de la visitació, del naixement, de l’adoració dels pastors, de la triple ofrena dels reis. [...] Al cim d’aquesta vida benaurada, entre l’esclat de núvols i milícies angèliques, l’assumpció de santa Maria, plena de glòria. Més enlaire, l’esquena adaptada a la corba de la volta del temple, el Creador beneïa la Verge.”

(Laia)

AHFP

4 Pels carrers de Sinera

“Cases de Sinera
m’han tancat la porta
quan vaci·lant passava,
carrers enllà, camins enllà.”

(Les cançons d'Ariadna)

Carrer de l'Església

És el carrer que comença vorejant els murs del temple, a mà dreta de la plaça. Com la majoria de carrers de la vila està parcel·lat en còssos de cinc metres de façana. Són d'interès els següents edificis:

Can Baralt (núm. 37)

Casa que fou de Josep Baralt, fundador el 1779 de l'escola de nàutica, coneguda com l'Estudi de Pilots. Aquí començà les classes, que es traslladaren després a un altre edifici. En aquesta institució, hi van estudiar els navegants Esteve Moles i la nissaga dels Torres, tots ells avantpassats d'Espriu, que inspiraren diverses pàgines de la seva obra. Avui dia és el Museu Mollfulleda de Mineralogia.

“No oblideu tampoc els Torres,
que anaren i vingueren a través
dels cinc oceans, i els altres pilots
i mercaders que varen emular-
los.”

(Primera història d'Esther)

Museu F. Marès de la Punta (núm. 43)

Antic hospital de la vila. Conté algunes de les millors col·leccions de puntes d'Europa. És interessant

A dalt, el navegant arenyenc Josep Salichs i Soler, l'any 1873

A dalt a la dreta, el pailebot Carlitos a la draçana, el darrer veler de gran tonatge construït a Arenys el 1918. A primer terme, en dotras, el mestre d'aixa

A baix a la dreta, puntaires de Can Castells, l'any 1906, confeccionant un mocador per a la reina Victòria Eugènia, supervisades per la mestressa

per fer-se càrrec de la indústria de randes, en la qual tant destacà Arenys. Espriu utilitza en diferents ocasions la imatge de les puntes i de les puntaires.

Carrer de la Torre

Agafem ara el carrer de Frederic Marès, que s'obre entre can Baralt i el Museu de la Punta. En el núm. 2 hi ha el local social del **Cor de**

AHFF

l'Esperança, societat claveriana, fundada el 1863, elevada per Espriu a coral de la cort reial de Pèrsia, a *Primera Història d'Esther*. Seguint amunt, arribem al carrer de la Torre, paral·lel al de l'Església, traçat al s. XVIII, en l'època d'expansió urbanística derivada del comerç amb Amèrica. Conserva l'aspecte que tenien els carrers d'Arenys en els temps de la infantesa d'Espriu i que serviren de suport material al mite de Sinera.

AHFF

5 *L'Arenys dels "americanos"*

AHFF

Anem fins al capdamunt del carrer de la Torre i tirem a la dreta. Prenent llavors el primer trencall a l'esquerra, arribarem a l'edifici Xifré, amb una ampla balconada damunt la Riera i la part alta d'Arenys. Des d'allí podrem contemplar diverses construccions del s. XIX, que ens evocaran els "americanos", catalans que tornaven enriquits d'Amèrica i que solien fer grans despeses benèfiques en el seu poble natal.

El Xifré

Antic hospital, finalitzat el 1846, i pagat i dissenyat per l'"americano" arenyenc Josep Xifré, un dels catalans més rics del s. XIX. Espriu entronitza "el ric Xifré" en el seu mite com un dels prohoms de Sinera i, amb ell, els indians, tan significatius en la història d'Arenys. En aquest mateix casal estigué

radicat durant molts anys el **Col·legi de la Presentació**, regentat per les monges de la Presentació de Tours, prestigiosa escola i internat per a noies benestants. També ha estat incorporat a la llegenda sinerenga, així com una de les seves monges, "l'altiva sor Ephrem, / que penjava els severos hàbits, / ja ningú no sap per què". El 1923, la Presentació es traslladà a l'edifici neogòtic que podeu veure a l'altra banda de la Riera, voltat de palmeres.

L'Asil Torrent

Al mateix cantó del Xifré i una mica més amunt, es troba l'Asil Torrent, casa de beneficència per a ancians, que féu construir un altre "americano" arenyenc, Antoni Torrent, al darrer terç del s. XIX. Espriu recorda aquest centre d'acollida en el poema "Vells asilats de Sinera".